

П. І. Безус,
к. е. н., доц., доцент кафедри менеджменту,
Київський національний університет технологій та дизайну
А. О. Дворецький,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Київський національний університет технологій та дизайну

ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ КРАЇНИ НА ПІДГРУНТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

P. Bezus,
Ph.D., Assoc., Associate Professor of Management department, Kyiv National University of Technology and Design
A. Dvoret's'kyj,
Ph.D., Associate Professor of Management department, Kyiv National University of Technology and Design

THE PRINCIPLES OF SOCIAL DEVELOPMENT MANAGEMENT OF THE COUNTRY ON GROUND OF HUMANISTIC PSYCHOLOGY

Статтю присвячено дослідженню державної політики, спрямованої на розвиток соціальної сфери. Пропонується підхід, за якого в основу пріоритетів державного управління покладено фундаментальні особливості людської мотивації до розвитку. Виходячи з положення про те, що носієм соціального розвитку є людина яка реалізовує потребу в самоактуалізації, доводиться необхідність зосередження державної політики на створенні безперешкодних умов для такого процесу.

Розглядаються засади управління соціальним розвитком, що закладені в Конституції України. Визначено їх позитивні сторони та певну обмеженість.

Окрему увагу приділено сучасному інструменту вимірювання соціального розвитку країн світу — Індексу соціального розвитку. Наведено основні елементи методології цього дослідження. Підкреслено його унікальність у порівнянні з аналогічними рейтингами та цінність при формуванні державної політики.

The article studies the public policies aimed at social development. The approach is based on the priorities of government charged with the fundamental features of human motivation as they are treated in the paradigm of humanistic psychology. position that the bearer of social development is a person who realizes the need for self-actualization is taken as a basis. it was proved the need to focus public policy on creating conditions for unimpeded this process.

The principles of social development management that incorporated in the Constitution of Ukraine are considered. Determined their positive aspects and some limitations.

Special attention is paid to the modern instrument measuring social development of countries — the index of social development. The basic elements on which to base its methodology. Its uniqueness compared to similar ratings and value in shaping public policy are emphasized.

Ключові слова: соціальний розвиток, соціальна політика, ранжування країн світу, ієрархія потреб людини, пріоритети державної політики.

Key words: social development, social policy, ranking countries, hierarchy of human needs, Government policy priorities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Питання управління соціальною сферою країни (області, міста, села), за роки сучасної української державності, увесь час обговорюються в засобах масової

інформації, у політичних дебатах та в наукових публікаціях. Його актуальність не знижується, а навіть підвищується. Це зумовлено тими соціальними викликами, які увесь час загострюються в нашій країні, особливо з часу

* Примітка: показник базується на 4 індикаторах: наявність доступного житла; доступ до електроенергії; якість поставок електроенергії; забруднення повітря, побутові випадки смерті.

Рис. 1. Структура індексу соціального розвитку (значення для України; оцінювання здійснюється за 100 бальною шкалою де 100 найкраща оцінка)

Джерело: [10].

анексії Автономної Республіки Крим та початку бойових дій на Сході.

Протягом останньої чверті століття спостерігається нестійке зростання середнього добробуту населення України, з періодами його різкого зменшення та початку нового підвищення. У той же час розрив між багатією верствою населення і бідною увесь час зростає. До того ж значна частина українського соціуму проживає за межею бідності та змушена жебракувати.

З огляду на це проблема створення в Україні достойних умов для життя кожного мешканця, а отже, і управління соціальним розвитком продовжує залишатися вкрай актуальною.

Немає сумніву, що питаннями соціального розвитку суспільства повинна опікуватися державна влада. Ще в 1969 р. Генеральною Асамблеєю ООН прийнята Декларація соціального прогресу та розвитку, в ст. 8 якої зазначено зокрема наступне: "Кожному уряду належить першорядна роль і кінцева відповідальність у справі забезпечення соціального прогресу і добробуту її народу..." [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проте без чіткого усвідомлення, на задоволення яких потреб суспільства необхідно спрямовувати державні ресурси неможливо досягнути ефективності в управлінні соціальною сферою, тим паче розвивати її. Серед наукових публікацій, останніх років, у яких з різних точок зору розглядається питання соціального розвитку, а саме: особливості соціального розвитку на

мікрорівні досліджувалися Касич А.О. [2]; стратегію соціальної політики України вивчала Лопушняк Г.С. [3]; колективом авторів НАН України під загальним керівництвом Патона Б.Є. приділено увагу соціальній політиці в контексті сталого розвитку [4]; Україна як соціально орієнтована держава стала об'єктом дослідження Титаренко Л. [5]; засади вимірювання соціального прогресу висвітлено у роботі Фтоуссі Ж.-П. та Стігліца Дж.І. [6].

Проте залишається досить абстрактним розуміння самого поняття "соціальний розвиток". За основу беруться різні компоненти, що призводить до суттєвої зміни його сутності. У свою чергу це зумовлює складність при розробці підходів до управління ним.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування засад управління соціальним розвитком країни, спираючись на розкриття цього поняття через науковий погляд на потреби людини, який здійснено в межах гуманістичної психології.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Базові положення управління соціальною сферою в сучасній Україні закладені в Конституції України [7]. Відповідно до неї наша країна є соціальною державою (ст. 1), найвищою соціальною цінністю в якій є "людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека" (ст. 3). Держава забезпечує соціальну спрямованість економіки (ст. 13) та соціальний захист громадян (ст. 17), які мають право на задоволення соціаль-

них інтересів (ст. 36). Відповідно до ст. 46 соціальний захист визначається як право громадян на забезпечення "у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості". Цій категорії гарантується безоплатне житло (ст. 47). У основному законі також є поняття "соціальний розвиток" та "соціально-культурний розвиток", які трапляються в контексті повноважень законодавчого та виконавчих органів влади.

Згідно з ст. 3 Конституції України [7], визнано найвищу соціальну цінність, можна стверджувати, що управління соціальним розвитком у нашій країні повинно спрямовуватись на збереження життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки людини. У той же час соціальний захист передбачає забезпечення певних категорій громадян. Однак, така постановка питання лише утворює прагнення держави захистити населення від негараздів, а розуміння соціального розвитку в основному законі чітко не сформульовано.

На думку авторів Декларації соціального прогресу та розвитку [1] високий рівень національного прибутку є основою будь-якого соціального прогресу. Проте порівняння результатів Індексу соціального прогресу (The Social Progress Index) [8] та ВВП країн свідчить значний економічний розвиток не є обов'язковим задля досягнення високого рівня якості життя [9]. Тобто високих показників соціального розвитку можна досягати й без надзвичайних прибутків економіки країни.

Команда дослідників на чолі з Майклом Портером (Michael E. Porter) щорічно, з 2013 року, проводить дослідження соціального розвитку країн світу, результати якого публікуються у вигляді Індексу соціального прогресу [8]. Вони визначають рівень соціального прогресу як здатність суспільства задовольняти людські потреби громадян, забезпечувати умов для підвищення та підтримання рівня якості життя (окремої людини та спільнот), створювати підґрунтя для повної реалізації потенціалу людей [10].

Індекс соціального прогресу, за методологією команди М. Портера, складається з трьох вимірів, а саме [10] (рис. 1):

- базові людські потреби (рівень задоволення базових людських потреб);
- основи благополуччя (рівень здоров'я людей та розвитку середовища, що забезпечують благополуччя життя);
- можливості (рівень розвитку соціальних інститутів, що створюють умови для розвитку особистості).

Кожен з наведених на рисунку 1 компонентів визначається на основі 3—5 індикаторів, загальна кількість яких складає 53 [10]:

- 17 у вимірі базових людських потреб;
- 16 — основ благополуччя;
- 20 — можливостей.

Автори Індексу соціального розвитку обрали для себе підхід, за якого всі наявні у дослідженні індикатори характеризують Входи до системи соціального розвитку. Аргументом на користь цього підходу є те, що

безпосередньо керувати можна не результатами, які бажано досягнути, а тими умовами, які призводять до досягнення цілей.

У 2016 р. у цьому дослідженні Україна посіла 63 місце (загальна кількість досліджуваних країн 133) [8]. Таким чином наша країна увійшла і очолила групу з рівнем соціального розвитку "нижче середнього". Через низку змін, внесених до методології Індексу соціального розвитку в 2016 році, неможливо порівнювати дані з минулим 2015 роком [9].

На думку А. Булаха, з приводу цього положення нашої країни в рейтингу: "в Україні триває трансформаційний процес... При цьому відчувається відсутність тих орієнтирів та цінностей, які б змогли об'єднати зусилля усіх учасників трикутника — держава-бізнес-громадянське суспільство навколо єдиної ідеї" [9]. У цьому сенсі доцільно звернутися до праці Б. Гаврилишина, у якій він стверджує існування безпосередньої залежності "соціальної життєздатності суспільства", інакше кажучи рівня його соціального розвитку, та переконань-цінностей [11, с. 20]. Таким чином, до суто збереження людини, у контексті соціального розвитку слід долучити ще й ціннісний вимір.

У тій самій праці Б. Гаврилишин постулюється "суспільний лад утворився для задоволення усвідомлених потреб людей" [11, с. 28]. Оскільки безпосередньо задоволення потреб людиною не можливе без її усвідомленої участі (за винятком певних нетипових ситуацій) постає питання необхідності дослідити їх.

Всесвітньо відомим дослідником цього питання є А. Маслоу [12]. У своїх працях він формулює класифікацію потреб людини розподіляючи їх на 5 рівнів (у його працях також є варіація із 7 рівнів). Відповідно до них можливо сформулювати завдання держави в соціальній політиці.

Першим рівнем потреб виступають фізіологічні (зокрема: їжа, вода, кисень, сон, активність, нормальний температурний режим та ін.) [12]. Їх задоволення визначає виживання людини та її розвиток (зростання) як біологічної істоти. Не задоволення, хоча б на мінімальному рівні, цієї категорії потреб призводить з часом до відсунення на другорядний план усіх інших і, як наслідок до деструктивних дій, що шкодять людині та суспільству.

Навіть на базовому рівні потреб перед урядом країни постає значне коло завдань:

- створення умов для ефективного функціонування сільського господарства, харчової промисловості та системи розподілу продовольчих товарів, а також комплексу галузей, що забезпечують взуттям та одягом;
- забезпечення населення питною водою;
- підтримання екологічної чистоти на території країни аби продукти харчування, вода та кисень були чистими;
- формування та підтримання інфраструктури для здорового способу життя;
- організація та підтримання ефективного функціонування житлово комунального господарства;

— піклуватися про осіб, що з об'єктивних причин не спроможні самостійно забезпечити собі задоволення фізіологічних потреб.

Виконання цих завдань у повній мірі формує такий рівень соціального розвитку суспільства, за якого забезпечується гідне існування людини. Тобто досягається такий стан розвитку країни, за якого кожна людина має безперешкодний доступ до задоволення власних фізіологічних потреб. Залишається зазначити, що в силу суб'єктивних причин деякі люди все одно будуть задовольняти не в повній мірі.

Потреби безпеки та захисту (організованість оточуючого середовища, функціонування закону, що встановлює порядок, прогнозованість майбутнього, відсутність загрози хаосу, хвороб, страхів складають другий рівень ієрархії [12]. Формування певного рівня упевненості у власній безпеці, особливо, що стосується життя, створює передумови для побудови планів на короткострокову перспективу, а із зростанням відчуття безпеки й на довший період.

З огляду на потреби цього рівня, перед державою постають такі завдання:

— створення законодавчої системи, яка урівноважуватиме інтереси різних соціальних груп, таким чином вносячи впорядкованість у суспільні відносини;

— забезпечення дієвості установ, функцією яких є підтримання встановленого порядку взаємовідносин у суспільстві; здійснювати порятунок та відновлення здоров'я людини;

— здійснювати екологічний, санітарний, епідеміологічний нагляд та у разі потреби втручатися задля попередження, або ліквідації негативних явищ.

Таким чином, може бути досягнуто рівень соціального розвитку суспільства, за якого взаємовідносинами між членами регламентовано таким чином, що навіть антагоністичні за інтересами соціальні групи можуть існувати без страху загрози з боку опонентів. Також добре налагоджена робота спеціальних служб значно зменшує людські жертви у випадках нещасних випадків та катастроф різного масштабу, а постраждалі повертаються до нормального життя відносно швидко.

До параметру безпеки також входить стійкість економічної системи. У разі її досягнення створюється підґрунтя для знаходження ресурсів та упевненість у можливості їх застосування людиною в соціальний розвиток. Тобто створення умов для задоволення другого рівня потреб формує більш реалістичні передумови для соціального розвитку суспільства.

На третьому рівні містяться потреби в здоровому почутті власної гідності, визнання з боку інших та повазі, а також любові. Таким чином формується відчуття приналежності до суспільства. На четвертому рівні А. Маслоу [12] визначає самоповаги (усвідомлення власної гідності та повага оточуючих). Це все формує передумови для здорового розвитку особистості.

Потреби цих рівнів можуть бути задоволеними лише шляхом спілкування людини із суспільством. Тому державні інститути не спроможні безпосередньо впливати на цей процес. Однак можливим є пропонувати (без примусу) таку систему цінностей яка б формувала конструктивні моделі поведінки між людьми.

Основою для такої системи цінностей може бути національна ідея, яка спонукає до об'єднання та спрямування зусиль суспільства на творення власного сьогодення та майбутнього. На жаль, в Україні її до цього часу не сформульовано. Окрім підтримання національної ідеї на державу покладаються такі завдання:

— створення умов для збереження та примноження культурного багатства;

— організація та підтримання належного функціонування системи освіти на конкурентних і партнерських засадах між освітніми установами;

— забезпечення ефективного функціонування телекомунікаційного та транспортного елементів інфраструктури країни [13];

— сприяти діалогу між соціальними групами в середині країни.

Країна, в якій держава спроможна виконувати зазначені вище завдання, із високим рівнем ймовірності матиме суспільство з повною готовністю до розвитку кожної людини. Це впливає з того, що А. Маслоу [12] стверджує, що особистість, в якій не задоволено потреби перших чотирьох рівнів, має дефіцитарну поведінку. Тобто такий образ життя, який спрямований на задоволення нужди (дефіциту чогось) та виконання вимог суспільства.

За дефіцитарної поведінки людина не спроможна до найвищого рівня особистісного розвитку, який досягається за умови задоволення потреби п'ятого рівня — самоактуалізації. Оскільки вона за своєю суттю є прагненням до самовдосконалення [13]. У цьому контексті держава, окрім вищезазначеного, повинна створити умови для виникнення та функціонування осередків розвитку, а також рівноправного доступу до досягнень науки та культури.

Отже, перед державою стоїть завдання створення сприятливих умов для самоактуалізації кожної особистості, яка проживає на території країни в контексті відстоювання інтересів усього суспільства, що і складає сутність управління соціальним розвитком.

Таким чином, соціальний розвиток суспільства — це процес безупинного удосконалення умов життєдіяльності населення задля сприяння самоактуалізації кожної особистості.

ВИСНОВКИ

Узагальнивши теоретичні дослідження та результати емпіричних досліджень питання управління соціальним розвитком, було зроблено ряд висновків, а саме:

1. Категорія соціальний розвиток не має чіткого усталеного визначення. Її тлумачення в різних авторів ґрунтується на уявленні про потреби людини. Таким чином, відсутня основа для єдиного підходу до управління даним явищем.

2. Засади соціальної політики в Конституції України зосереджені на збереженні людини в цілісності як соціально-біологічної істоти.

3. Найбільш сучасним і всесвітньо визнаним дослідженням соціального розвитку є Індекс соціального розвитку, що проводиться під керівництвом М. Порте-

ра, який включає 133 країни. Його винятковою особливістю є те, що в ньому відмежовані від соціальних характеристик економічні показники. Це дало змогу довести, що немає стійкої кореляції між рівнем ВВП на душу населення та рівнем соціального розвитку.

4. Спираючись на дослідження потреб людини в парадигмі гуманістичної психології (А. Маслоу), запропоновано авторське визначення поняття "соціальний розвиток суспільства" як процесу безупинного удосконалення умов життєдіяльності населення задля сприяння самоактуалізації кожної особистості.

5. Визначено пріоритети державної політики в контексті управління соціальним розвитком, що ґрунтуються на ієрархії потреб людини.

Література:

1. Declaration on Social Progress and Development [Електронний ресурс]: Резолюція Генеральної асамблеї ООН від 11 грудня 1969 р. № 2542 (XXIV) / Організація Об'єднаних Націй. — Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/socdev.shtml

2. Звіт про стійкий розвиток як аналітичний інструмент формування корпоративної соціальної відповідальності / А.О. Касич, Я.Ю. Яковенко // Ефективна економіка. — 2014. — № 10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com>

3. Лопушняк Г.С. Стратегія соціальної політики України в контексті проведення соціальних реформ / Г.С. Лопушняк // Демократичне врядування. — 2011. — Вип. 8 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik8/fail/Lopushnjak.pdf

4. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. — К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. — 72 с.

5. Титаренко Л. Становлення, розвиток та перспективи соціально орієнтованої держави в Україні / Л. Титаренко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2010. — Вип. 41. — С. 132—140 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2010_41_12

6. Fitoussi J.-P., Stiglitz J.E. On the Measurement of Social Progress and Wellbeing: Some Further Thoughts / J.-P. Fitoussi, J.E. Stiglitz // Global Policy. — 2013. — vol. 4, Issue 3. — P. 290—293.

7. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

8. Social Progress Index 2016: Main report / M.E. Porter, S. Stern, M. Green. — Washington, DC. — 2016. — 143 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.socialprogressimperative.org

9. Індекс соціального розвитку, 2016: Експертна думка / Р. Пісоцьк [Електронний ресурс]: Deloitte.com Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html>

10. Social Progress Index 2016: Methodological report / S. Stern, A. Wares, T. Hellman. — Washington, DC. — 2016. — 41 p.

11. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговказ у майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. — Вид. 4-те, без змін. — К.6 Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2013. — 248.

12. Abraham H. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row, 1970; СПб.: Евразия, 1999 Терминологическая правка В. Данченко. — К.: PSYLIB, 2004 pdf [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.psylib.org.ua/books/masla01/index.htm>

References:

1. The official site of United Nations (2017), "Declaration on Social Progress and Development", available at: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/socdev.shtml (Accessed 7 Feb 2017).

2. Kasych, A.O. and Yakovenko, Ya.Yu. (2014), "Sustainability Report as an analytical tool for Corporate Social Responsibility", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 10, available at: <http://www.economy.nauka.com> (Accessed 3 Feb 2017).

3. Lopushniak, H.S. (2011), "Strategy of Social Policy of Ukraine in the context of social reforms", *Demokratychnе vriaduvannia*, [Online], vol. 8, available at: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik8/fail/Lopushnjak.pdf (Accessed 8 Feb 2017).

4. Paton, B. Ye. (2012), *Natsional'na paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* [National sustainable development paradigm Ukraine], *Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku Natsional'noi akademii nauk Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

5. Tytarenko, L. (2010), "The formation, development and prospects of socially oriented state in Ukraine", *Humanitarnyj visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, [Online], vol. 41, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2010_41_12 (Accessed 8 Feb 2017).

6. Fitoussi, J.-P. and Stiglitz, J.E (2013), "On the Measurement of Social Progress and Wellbeing: Some Further Thoughts", *Global Policy*, vol. 4, pp. 290—293.

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (Accessed 8 Feb 2017).

8. The official site of The Social Progress Imperative (2017), "Social Progress Index 2016: Main report", available at: www.socialprogressimperative.org (Accessed 8 Feb 2017).

9. The official site of Deloitte (2017), "Social Progress Index, 2016", available at: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html> (Accessed 9 Feb 2017).

10. Stern, S. Wares, A. Hellman, T. (2016), *Social Progress Index 2016: Main report*, Washington, DC.

11. Gavrilyshyn, B. (2009), *Do efektyvnykh suspil'stv: Dorohovkaz u majbutnie* [Towards Efficient Societies: Roadmap to the Future], Pulsars, Kyiv, Ukraine.

12. Maslow, A. H. (1970), *Motivation and Personality*, Harper & Row, N.Y., USA.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2017 р.